

61
Д-53
ГРИЕВ ЛЕ М. ЕЛИСТРАТОВА

ЭР УЛУСТЫН
== ЛА ==
ЮЙ УЛУСТЫН
САКПУЗЫ

ОЙРОТСКИЙ ОБЛАСТЬТН
НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ
г. Ойрот-Тура
1940

ДМ. 51

А. И. ДМИТРИЕВ ЛЕ М. ЕЛИСТРАТОВА

61

Д 53.

ЭР УЛУСТЫН

— ЛА —

ЮЙ УЛУСТЫН

САКПУЗЫ

Ф. 1
✓ хр.
0
29562

Горно-Алтайская Областная
* БИБЛИОТЕКА *

ОЙРОТСКИЙ ОБЛАСТЫН
НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ

г. Ойрот-Тура

1940

ЭР УЛУСТЫН САКПУЗЫ

КИРЕ СЁС

Сакпу (триппер) дьугушту оору болуп, венерический оорулардын тоозына кирет, олордын тоозына база сифилис ле дымжак шанкр кирижет. Венерический¹⁾ оорулар ортодо сыранай дьайылганы—сакпу Бу оору кааннын Россияда сюрекей тын дьайылып, ёскён болгон. Темдектезе 1913 дь. тооны алары коомой до тургузылганда тушта, Москвада дьуртап дьаткан кажыла 10.000 кижиге сакпулу оорулу 126 кижиге тоололып турган. Петербургта дезе—128.

Кааннын Россияда венерический оорулар ол кирези дьайылганы кайкамчылу да эмес болгодый: олор—иш дьоктын, ачананын, юй улустардын право дьогынын—айрылып болбос спутниктери болот.

Советский Союзта венерический оорула ооруп турганнын тоозы кенейте астаганы дьарт болуп дьат. Иш дьок дьюрери торт дьогылган, проституцияны дьок эткен, юй улусты производството общественный ишке текши тартып алган, дьурт

¹⁾ Венерический оорулар ёскёдё быдыар оорулардан неле аныланат дезе, ол оорулу улустан су-кадык кижиге койын тартып дьууктажары ажыра, табылып дьгт. Бойынын адын ол—„Венера“ деп сёстён алган, (древный Римде, сююженин кудайы).

албатыга медицинский болышты акчазы дьогына дьетирип берери текши тургузылган дьерде, венерический оорулар таркадылбас.

1936 дь. Москвада дьурт албатынын кажыла 10.000 кижиге сакпула ооруп турган 37 кижиге келижип турган, Ленинградта дезде—32. Бис кёрюп турубус, не дезде Советский башкарунын дьетирип турган мероприятиелери ажыра, сакпула оорууры, каан дьаны тужундагызына кёрө төрт катап астаган болот. Ондыйда болзо, бу тушта капитализмнин пережитказы билдирет: сакпуны ол дьайылып калган оору деп, бодоор керек, оныла эрчимдү база кайралы дьок, тартыжар керек.

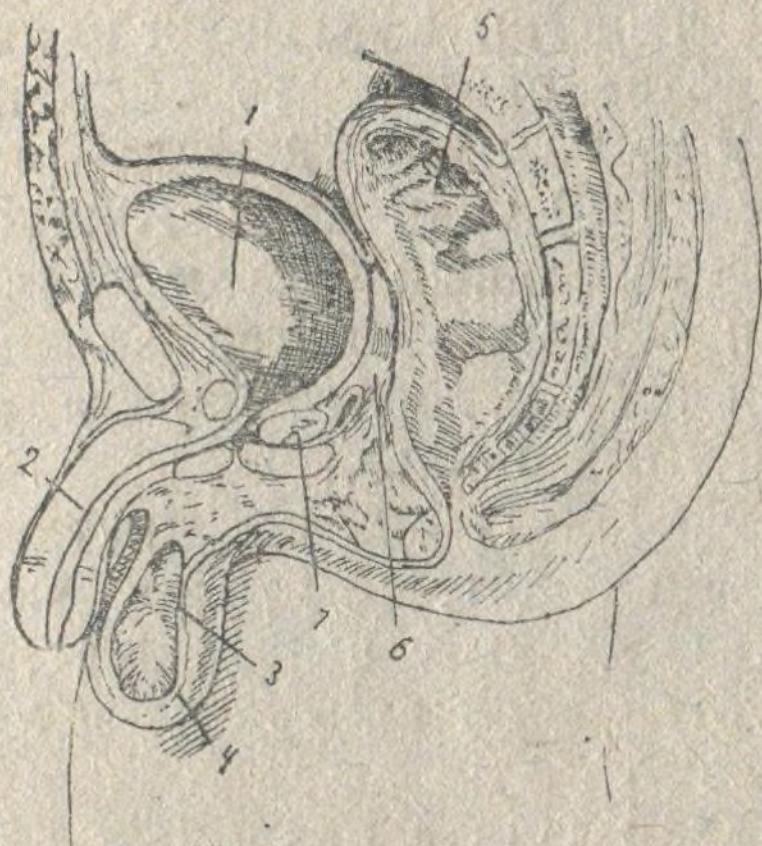
Бу брошюранын амадузы неде дезде, кажыла кычыраачыны сакпунын ёдөриле таныштырары база бойын оон оорубаска канайда коруланар керегинде кыялта дьок билерин ого дьартап берери болот.

Сакпула канайып дьугушталып дьат

Эр кижинин тынэттеринин бюткен бюджеттери

Сакпула канайда ооруйтанын дьарт билип аларга элден озо, бу оорула ооруурда, ончозынан турген оору табылатан эр улустын чюштун-эттеринин (мочеполовой) органдарыла таныжып алар керек.

Тын эттин членинин бажынан чюш агар коолдын тыш дьанындагы юйди ачылып дьат, ол ажыра—чюш агар тушта чюш чыгып дьат.

Эр улустын чюштынеттери: 1—чюштин куугы; 2—чюш агар коол; 3—дьумуртканын урычагы; 4—дьумуртка; 5 — кыйма; 6—юрендердин куугы; 7—предстательный бес.

Баштыкта (дьукачак тере баштыкта) эр улустын дьумурткалары-юренин беги дьадып дьат, ондо 12—14 дьаштан ала карырына дьетире юренин живчиктери-сперматозоиттер буюп дьат. Сперматозоиттердин дьумурткаларынан, олардын дьедип келгенине керё кажыла дьумурткалардын кийнинен юстюги келтегейине буюткен база бойыла кичинек тюрюнтиге тюрюп салган чичкечек, узун сынду коол ошкош дьумурткалардын урычагы деп айдатанына кирип дьат, онон паховой коолдорго баштыктан келип турган аңылу ёткюш аайынча, живчиктер юрендю куугаштарга кирип дьат. Сперматозоиттер дьуулып турган юрендю

куугаштар, предстательный деп, атту бестин юстинде ле чюштин куугынын кийнинде, дьадып дьат. Предстательный бес сперматозоиттердин дьылышкырын тыныдар дьылдыркай чыкту немени (гормондор) таап дьат. Кижиге дьууктаар тушта предстательный бестин дьажыдыла колыжып калган сперматозоиттер юреннин куугаштарынан, чюш агатан коолго барала, агып чыгатап юйт ажыра, чыгып дьат.

Чюш агар коол 17—22 см. дьетире, ээлдынир трубка ошкош болот, ол ажыра чюштин куугынан чюш тып дьанына чыгып дьат. Андый болордо, чюш агатан коол ажыра чюш ле сперма (юр-ен) чыгып дьат.

Дьугушталар тушта сакпунын сакпу чыгараачызы чюш агар коолдын дьылдыркай чел терезине дьапшынып дьат, ондо ол бойынын ёзёринне ле кёйлёёринне келишкедий дьакшы органы таап дьат.

Дьугушталардын' дьолы. Эр улус сакпула кандый аялгада ла канайып дьугушталып турганын кёрёлдёр.

Бисте проституцияны дьоголтып салган. Айдарда кемнен сакпуула дьугушталып дьат?

Бир кезек юй улустар, бойынын ооружы керегинде билбей, кижиле дьууктажар дьюрюмле дьюрип тура, дьугуштын аргазы дьок таркадачызы болуп калат. Дьаныла тапкан сакпулу оору кижиге эмчиге келип, сакпу таап аларын санаада албадым, не дезе, дьуукташканым кижиге барып койгон юй кижиле болот деп, айдып турганы, ас эмес болот.

Дьюрюмде мундый учуралдар бар болот, ка-

чан эки алыжыш койгон—эр ле юй кижиды дьууктажар дьурумле дьурерде, олоордо билдирип турган сакпу кёрюнбейт (дье чынын алар болзо, олоордын экилезинде, дьерленип калган сакпу бар болот) бу экинин кажы бирюзи кандый бир, ючюнчи кадык кижиге дьууктаза, ол кижиде дьаны сакпула тургузала оорый берер.

1937 дь. туркунына Ленинградтын статистический бергени аайынча, юй кижилеринен дьугушталганы 13,1 проц., таныш улустардан—30,9 база ас таныш улустардан—51,1 проц., ёскё лё кемнен оорыганын кёргюспегени—4,9 проц.

Айдылган тоолордон дьарт кёрюнет, не десе, дьугушталганы кёп дьанында таныжы ас болгон юй улусла дьуукташканы ажыра болот.

Учураган ла ас таныш юй улустарла дьууктажар дьурум, к-н сабазында сакпула дьугушталарына апарып дьат.

Учураганла кижиге дьууктаарынан качыгар.
Статистика айдат, сакпула баштапла ооруган 100 эр кижиден 35 кижиде эзирек болгон тушта дьугушталган. Бу тоо дьеткилине дьарт болот, сакпула дьугушталарына аракы нени дьетирип турганы керегинде база дьартаары да керек дьок.

Кёп дьанында венерический оорулар аракыла сопутствовать эди дьат. Эр кижиде эрююл болзо, качанда кёрбёгён. дьаны тушташкан, таныш эмес юй кижиге дьууктажар деп качанда сананбас эди. Эзирекке, учураганла юй улустарла дьууктажала онон сакпула дьугушталган сонында юйин дьугуштаган, кажы бирде балдарында дьугуштаган, (уборныйла база тюнде текши

горшок тузаланарынан улам), уур шыралап дьурген улустар ас эмес.

Эринен дьуктырган, ёзюп турган кёп дьиит юй улустар, вендиспансерге барар ордына, дьюзюн-башка консультацияга ла гинекологический кабинеттерге баргылап дьат. Олорды мында, дьаантай-ыңла дьакшы эмес, узагына эмдеп дьат. Кажы бирде, бир канча дьылдын бажында, бойынын юй кижии оорыйтан оорузынын билдиртюзин билеле олор келижип турган аайынча—вендиспансерлерге барып дьат. Андый болордо, эзирик тушта ёбёгёни сананбай эткен кылыгы кёп дьанында билезине сюрекей шыркалаарын дьетирип дьат.

Анайдарда, сакпула-дьугушталарынан качарга, ас таныш эмезе таныш эмес юй улустарга дьууктабагар.

Билези дьок дьууктажар керектен качыгар.

Кижии алыжар ёйине дьетири кижиге дьууктарынан тудыныгар.

Сакпуны чыгарар неме. Сакпу дьугушталары дьанысла оору юй улустардан табылар. Врачебный приемдорго келип турган оору улустардан бастыра комудалдарында мындый эрмектер угарга келижет: дьугушталары дьууктажар актты ёйине дьеткелекте юзюктелгепинен эмезе юй улустардын быдбар айларында дьуукташканынан табылган деп, дье мунда чыны бирде дьок. Дьугушталган болзо, ол юй кижии кыялтазы дьок оору, кемле дьуукташкан ол диспансерде шинжилеерине ле оноң ары оны эмдеерине келижип дьат.

Сакпуны не чыгарып дьат? Сакпу—дьугушту

оору деп, ёрё айдылган: оны гонококк деп, ада-
лып турган анылу башка микроб чыгарып дьат.
Оору кижинин эмезе сакпула оору кижинин чюш
агар коолынан иринди алала оны дьукачак
эдиш, шилиге сюркюштейле, кургада ла будып
ийеле онын кийвинде микроскоптын (кандый
бир немени бир канча дьюстерден 3 мун катапка
дьетире кептедиш турар прибор) алдына шиндеп
кёрзё, бу микробтор ириннин клеткаларынын
ичинде дьадыш алган эмезе иринде бош дьадыш
алган огош точкалар чылап кёрюнер.

Оорунын' ёдюми

Чюш агар коолдын кадалгак оорулу ёйи. Го-
нококктор кылбыркай дьылдыр челде сюрекей
тюрген кёйлёп, ёзюп дьат. Сакпула оору юй ки-
жинин тын эдинен, эр улустын чюш агар коо-
лында дьылдыркай челине гонококктор дьапшы-
нала озо баштап бойы керегинде билерин бербей
турар, кёйлёп ёзёлё озор 3—5 кюннин бажында
дьылдыркай челге киреле чюш агар коолды
сюрекей оорызыдарын алдырып дьат—*курч урег-
рит*. Бу тушта чюш агар коолдын дьылдыркай
чели тижип дьат, юйдинен сюрекей ирин чыгып
турары ла чюштеер тушта коолында тын сьс-
таары башталып дьат. Кёп тоолу гонококктор
иринде ле онойып ок ириннен тумантыган чюште
дьадып дьат. Кижинин эдинин изюзи (37°) туш-
та гонококктор сюрекей тюрген ёзюп дьат, изю-
зи бийик (42°) эмезе дьабыс ($25-30^{\circ}$) температу-
раларда гонококктор кептеп ёзёрин токтодоло,

учы-учында ёлюп дьат. Качан неле немелер чыкту артып турган болзо (орындарга, кийимге, тюнде чыгар немеге, отургуштарга) ол тушта гонококктор комнатанын температуразына бир кезек узак ёйгё ёлбёй артып дьат. Гонококктор-лу ирин кургаза эмезе кюннин чогы тийзе, микробтор сюрекей тюрген ёлюп дьат. Онын учун дьаанай берген эр улус кижиге дьуукташпай туруп дьугушталары дьюрюмде кёрюнбей турган болот.

Курортто эмденгилеп тургандары кажы бир де текши тузаланар ванналарды тузаланары ажыра сакпу таап аларынан коркуглайт. Эр улус ол ажыра дьугушталбас деп, ченемел кёргюзип дьат (ваннаны коомой дьунган болзо, ондо сакпула дьанысла кыс бала эмезе юй кижиге дьугушталар).

Эр кижиге сакпула баштапла тын оорууры керегинде ёрё айдылган. Оору кижиге эмчиге чюштеер тужында коолынан ирин чыгып турган ла коолы сыстап турганы керегинде комыдалду келип дьат. Гонококктор коолго кёйлёп ёзёлё чюш агатан коолды табынча бастыра алып дьат. Эмдеерин ёйинде баштабаган болзо, эмезе ёйинде эмдебей, дьастыра эмдеп турган болзо, эмдеп турган эмчинин кёргюскен бастыра условиелерин бюдюрбей турган болзо, коол дьаар ачылып турган предстательный беске, юреннин кууктарына, онон дьумурткалардын урларына оору табынча кёчёрдён дё маат дьок.

Мундый стадияда ол оору кижиге дьугушчаан, дье айландыра улуска дьеткерлюзи ас: Эр кижиге

мундый тушта кижиге дьууктаарына кююнзебей
дыат, ненин учун дезе кижиге дьууктаза, оору-
лу. Мунда ёскё дьеткер бар. Оору кижиге бойын
дьеткилине ару чек (культурно) тутпай турган
болзо, иринген тыведин дьунбай турган болзо,
иринле уймалып калган кийимин тудушла солубай,
дьунбай турган болзо, оорулу тын эдине
колыла тийгеннин кийинде колдорун дьунбай
турган болзо, ол бойынын колыбыла гонококктор-
дун дьугужун кёзине дьенил кийдирер база уур
последствияларга апарып турар, кёстин дьыл-
дыркай челдери ооруурына да апарып ту-
рар. *Курч сакпу тушта ару чек болор керек:*
ылам сайын мылчага дьунунын турар керек (дье
буулу эмес) бойынын колун ару тудар керек,
эмчинин бастыра дьакылталарын бюдюрин,
эмденерин юзюги дьок ёткюрин турар керек.

Бу айдылган молдьуларды бюдюрбезе, оору
дьеезелеп каларына барар эмезе тын оорыйтаны-
на кёчёр.

Сакпу тужында там оорууры

Предстательный бестин восполениези. Гоно-
кокктор предстательный беске кирзе, бу орган-
нын восполениези башталар. Эдинин изюзи бий-
иктеп, кыпчылчыгында уурлаары билдирип, ты-
рыктаары башталып, учында сыстап оорырыла
дьемелген ылам сайын чюжи келип турар.

Уур ооруп турганын келиштире эмдезе, оору-
лап турганы 10—15 кюнде дьоголып та калар,
дье бес бу ёйдин туркунына ончозы эмделбес:

оны эмдеерине эмеш узак ёй керек болор. Бу оорулаганын эмдеерге, эмдеп турган эмчи дыанынан ла оору кижиды дыанынан кичеемди чыдамал керек. Предстательный беске гонококктор бир канча айга да дьюрип дьат. Онын учун ол оору кижиды дьетири эмденбей кижиге дьууктап турган болзо, юй улустарды ол дьугуштап дьат. Мундый учуралдарда, предстательный бескен ирилге колыжып калган гонококктор юренге кожо юй кижиге барып дьат. Предстательный бескен оорыры эмезе дьазыларыла божоор, эмезе дьезелеп барарына кечёр. Бу суракты дыанысла эмчи дьартап бьудьюрип алар.

Юреннин кууктарынын восполнениези. Качан гонококктор чюш агар коолдон юреннин кууктарына кирзе, ол тушта, там оорууры башталар. Юреннин куугу мыйрык-тейрик юйттю ич дыанында дьылдыркай челле дьабынган ууркайлу баштыгаш болор, ого гонококк тюрген кейлеп, ёзюп дьат.

Юреннин куугу ооруур тушта олардын бьудьуми дьаанап дьат, оору кижиды, кийин юйдюнин бойында ла куянында оорып турганын билери башталып турар, тырыктаары табылып улам сайын чюжи келип турар, кезик оору улустарда тюндерде ылам сайын юрендер чыгары башталып дьат, кажы бирде юрен ого кан колышканы ажыра куу кызыл ёндю болуп, будукталып дьат. Бу сюрекей кюч оору болуп дьат, мунайып оорыганда кажы бирде кижини оору тёжёккё дьатырып, ижинен божодып база бир канча кирези эмдеери керек болуп дьат. Юреннин кууктары воспо-

лениелю болор тушта тын оорыры 10—15 күндөргө туруп дьат, онын кийинде онойдоры токтоп, бир канча ёйлёрдин туркунына ооруны эмдеп салар эмезе дьеезелеп артарына кёчёр. Юреннин куугында оорунын ёдёри эмдеери ле божооры керегинде суракты дьанысла эмчи бюдюрп, дьарттап алар.

Дьумурткалардын придаткаларынын восполениези. Ооруп турарынын база бир дьаантайынла ооруп турар оору—дьымырткалардын придаткаларынын восполениези болот (эпидимитит).

Восполение кенетийин, тюрген изириле, кажы бирде баштыктын бир дьарымы тижериле кожо башталып дьат. Баштыгынын терези кызарып, тереп дьаткан органдарыла биригип турар. Онын дьымыртказынын ла предатказынын кенетийин дьаандап, баштыкта сюрекей оорыры табылып турар, кажы бирде ол оору кижиге келижип турган куяны ла тууразында билдирет.

Юреннин куугынан дьымыртканын придатогына гонококкоктор киргенинен улам восполение башталып дьат. Оору кижинин текши уур кебери оны тёжёккё дьадала баштыкта ооруны дьенилдедерине, анданып турарына апарып дьат. Дьымыртканын восполениезинин тортло тын оорыры орто тооло 8 тен 20 күнгө дьетире ёдёт.

Бастыра эптерде изюле эмдеери база гонококковой вакцины быркылары, кёп дьанында мошонконын органдары торт дьазыларына апарып дьат. Дьымыртканын придатогынын куйругында ныкталанып калган туюнти (инфилтрат) узак ёйгё артып дьат. Бу осложнение кёп дьанында

дьаныс келтегейлю болуп дьат, кажы бирде дьаныс келтегейлеп оорырын эмдееринин эжизин бюдюрбей эмдеп салган болзо, алдындагызындый ок кючле база бир келтегейинде оорып баптаар. Дьымырткалардын придаткаларынын восполениези юренин чичке ёткюш учугынын коруларына ла мундый учуралдарда кёп дьанында живчиктер (сперматозоиттер) ёдётён учуктын ёткюжи юрелерине апарып дьат.

Восполение дьаныс келтегейлю болгон болзо, юрен дьок болуп калары болбос.

Дьымыртканын придаткалары кажыла тушта эки дьанынан экилезе 75% восполениелю болгон тушта живчиктер (сперматозоиттер) юренин тамырыла ёдюп болбос болуп барар ла база эр улустар юрен дьок болуп та калар. Мундый эр кижиги мунун кийнинде балдарлу болорго кюни дьетпес.

Андый болордо, бу осложнение бойынын ёлёриле уур да, узак та. Бойынын ёйинде чичке эмдегени придаткаларда восполениени тюрген эмдеп аларына ла юренин тамырыла ёткюштю артарын аргадап дьат.

Юйелердин оорыйтаны. Сакпунун каа-дьаа, дье сюрекей тын оорыйтаны, юйелердин восполениези болуп дьат, гонококктор ол ажыра канга киреле, онон каннын тогыла юйелерге барып дьат. Сакпула оорып турган тушта кижинин эдинин кажыла юйелери оорырында маат дьок.

Тизенин юйелери, тизе ле кажык юйелери, онойып ок колдын сабарларынын ла буттын сабарларынын оок юйелери уламла оорыгылап

дъат. Юйелердин оорудан орыры (эмезе сакпунун ревматизмы) сакпунун бир сюрекей кюч ооруды болот. Ол гонококтор дьанысла юйелерге киргенинен табылар эмес, дье база кижинин эди канында табылып турган гонококтор ёлёр тушта арткан гонококковый корондорло (токсиндерле) корондолгонынан да табылар. Юйелери сакпунун тын восполениезиле ооруп турган киж, уламла больницада эмденерин керексип дьат. Юйелердин ооруды башка башка ёйлёрдин туркунына ёдюп дьат, кажы бирде оору кижинин ол ооруды, бирде торт дьазыларыла да божойт, дье андый болзо, ол, бастырача учуралдарда торт дьазылып турар эмес. Ооруганнын кийинде кезик улустарда ишке кючин астадарына апарып турар, юйелердин тыгыш ээлгири артып дьат.

Сакпунун, сюрекей кату уритрит оорудынын кыскарта темдектери шак ондый чийгевинен кёрюнип турганыла, сакпу ураакта комыдалы дьок оору болот. Бу бойынын ёдёриле, берилип турарыла дьеткерлю кюч оору болот.

Кезе башталган сакпу кёп дьанында чюш агар коолдын дьилдыркей челин юреериле токтоп, оорулары дьогынан ёдюп дьат. Мундый учуралдарда, оору киж кичеemelдю, чике эмденер болзо, оору 30—40 кюнде изи дьок болуп калар.

Дьеезелеген сакпу

Бу кезик сакпула оорулу улустарда ол оору бир канча ёйдин бажында дьеезелеп барарына

кёчюп дьат. Ол кёп тужунда, оору кижиге, качан эмчинин дьакылтазын чике бюдюрбей, ёйинде эмденбей, аракы ичип эмезе кижиге дьорюп турар тушта, ондый болуп турат. Бастыра бу шыл-тактар оорунын кадалгак аялгазынан, дьеезеле-нип барарына апарып дьат.

Дьеезелеген сакпуны эмдеери, кадалгагын эм-дееринен кюч, оны эмдеерине узак ёй керек бо-лот. Дьеезелеген сакпу, коолдон коомой ёндю неме агызып, коолдын тыш дьанындагы кюди эр-тен тура туй бюдюп турарыла билдирилип, кижиге чюжи бозомтык болуп турат. Чюштеер тын эдинде кандый бир, кенетийин сыстап ооруп ту-рганы оору кижиге билдирилбей дьат.

Бир кезиктери, дьетире эмденбей, эмдеерин бойы билинип, токтодоло кадалгак оорыры дьогулып баргандар, эмди, оору божоп калган деп, бодогылап дьат. Онойып бодогоны дьастыра! Бу туштагызы адалгак тужындагызынан ас дьет-керлю эмес. КГонококктор кижинин эдинен торт дьогылбаган олоор чюш агар коолдын дьилдьер-кей челинде, дьадып дьат, олоор бойлорынын тирю артарын предстательный бестин терен ка-дында ла юреннин кууктарында коруп дьат. Аракы ичкенинен, кижиге дьургенинен ле база режимди онондо ёскё бусканынан камаалажып, конококктор предстательный бестин терен кат-тарынан ла юреннин кууктарынан чюш агар ко-олдын дьилдьеркейне табылып, чюштеер тушта эмештен сыстап йбаза коолынан неме агары та-быларыла ооруны тындып дьат. Мундый оору кижиге диспансерияга бир канча катап барып,

коолун эки—юч дьундырза, ол ойтоло дьоголын калар, дье узак эмес ей ёткён сонында ол ойто-ло табылар.

Кадалгак сакпула оорулу кижиге, дьеезелеген сакпула оорулу кижиге, обществого тын дьет-керлю болот. Дьеезелеп калган оорулу кижиге дьугуштын таркадаачызы болуп алаала улустарга дьууктайла ёскёлёрин де дьугуштагы дьат. Мундый оору улустарды эмчи кичеемдю эмдегенде бастыра учуралдарда сакпуны торт дьок эдип, эмдеерине дьетирип дьат.

Сакпуны эмдеери. Ооруны баштапкыла билдирюзи табылып турган болзо, бу тушта эр кижинин тес задаказы, эмчиге тургузала тюрген барып, ейинде кыялтазы дьок эмдеерин баштаары болот. Оору кижиге эмчиге канчала кирези тюрген барза, ол сакпудан анча ок кирези тюрген эмденип алар. Нёкёрлёринин, таныш улустарынын дьакылтазы аайынча качанда бойы эмденбес керек. Эмденерге билечилерге барарыла олардон арга сурап барары, сюрекей дьаан ёштю болуп дьат. Ооруган болзогор, диспансерге барыгар, амбулаторияга барыгар, эмчиге барыгар. Бу айтканын бюдюреле, слер сакпудан эмденерин тюргендеди дьадыгар.

Оорулу кижиге бойун канайта кичееп турарынын' ээжизи

1. Ооруны эмдеерин канчала кирези эрте баштагар.

2. Тын этти ару чек тударын кичеегер, оны кюннуге маршалцевониссий кааидин борный

кислоттын чейилткенине юлюштеген батала дьунуп туругар.

3. Чюш агар коолдын дьилдьиркей чели ооруп турганы билдиргенле болзо, кижиге дьууктаарын тургузала токтодыгар.

4. Тын эттерге кан тюжерине аргаладып турган неле немеден коруланьгар: велосипедле, мотоциклле дьюрбегер, физический уур упражнениелер этпегер, ол ооруны узадып, там тыныдарына апарып дьат.

5. Аракы, сыра ла газированный сууларды ичпегер. Аракы чюш агар органдарга кан тын тюжерине ле половой органдарды уламла амыратпазына апарып, ол ажыра оору там тынып дьат.

6. Ич карын канайта иштеп турганын, кичееп туругар, тырыктаары ооруны узадып дьат. Тырыктаары табылып турган болзо, ол керегинде эмдеп турган эмчиге айдыгар.

7. Тын этти колло кажыла тийгенинде колыгарды самынла дьунугар, ол ажыра дьаман ооруны бойыгардын кёзигерге дьетирбезигер, база ол ооруны ёскё дё улуска, элден озо бойыгардын биледе ортодо члендеригерге таркатпазыгар.

8. Кемнен сакпула дьугуштамганыгар, ол кижиге керегинде эмчиге кыялтазы дьок дьетиригер, слер ол ажыра ол юй кижиге тюрген эмденип аларына болужарыгар, база оон ары бу юй кижиден дьугушталарын токтодорыгар.

9. Диспансерге эмезе амбулаторияга шинжилеп кёрёрине билелеригерди экелигер, олар база оору болор болзо слер муныбыла оларды тюрген эмдеерине дьединеригер.

10. Дьанысла эмчилерге эмдедигер.

11. Эмдеерин бойыгар токтотпогор. Оору качан божогонун, качан эмдеерин токтодып, оору кижини божодорун дьанысла эмчи билер.

Сакпу—ол ондый оору, оны качанда, база кажылада учуралдарда эмдеп салар. *Сакпуны бастыра табылганла тарый бастыра ёйлёрдө эмдеп салар.*

Ол неден кёрюнөт дезе, качан эр улустар сакпула оорыйла оны эмдеп салган кийинде, кижиги алала, юйи бастыра дьюрюмине су-кадык артып, су-кадык балдар таап турганы, дьарт кёргюзөт.

Сакпу уктан укка берилбес. Оорулу ададан эмезе оорулу энеден сакпула оорулу бала чыгартан учурал болбойт. Кажы бирде, сакпула оору энеден бала чыканда, ол балада, чыккан кийинде 2—3 сутка туркунына кёзюнде сакпунын воспольези табылат, андый учуралдар болуп дьат. Мындый учуралдарда, оору качан дьаш бала энезинен сакпула ооруп турган дьерле ёдюп чыгарда, качан гонококтор баланын кёзине кирип турарда, ол тушта, ооруп дьат. Кёс онойто оорыйтаны каа дьаала болот, не дезе, эмди, качан кажыла бала чыгар тушта, онын кёзине гонококторды ёлютюрип турган тамчылар божодып дьат.

Сакпунын' профилактиказы (коруланары)

Сакпула ооруйтанынан бойынды коруламалар арга бар ба? Бу суракка иле дьарт, чокуп кару берер керек.

Ёрё айдылган эжилерден башка оору дьугуш-талбазын деп, (профилактиканын) ёскёдё аргаларын эдер керек.

Аптекада, тын этке кийетен, резинадан дьазаган, кондом эмезе презерватив деп, адалып турган резиновый каптар садылып дьат. Кижиге дьууктаардан озо комдомды кандый-бир сюркюш—веществоло (ончозынан артыгы вазелинле) кичинек сюркюштейле, тын этке кийдирип алар. Кондом сакпула оорыбазынды корулап дьат.

Кажыла дьууктаганнын кийнинде чюштеп турар керек, ол ажыра чюш агар коолдын дьылдыркай челине дьапшынган гонококкторды чюштин чоройыла дьунуп та саларын.

База „профилактикум“ ла „оксивиридол“ деп, атту эмдеер (препараттар) бар, оморды, дьуукташканвын кийнинде 4—5 частан оройтыбай тузаланары сакпула оорыйтанынан бейынды корулап дьат. Бу эмди рецептер де дьогынан, аптекаларда божодылып дьат, оморды тузаланар эби кабынын ичинде кёргюзилген.

Бир канча тамчы эмди анылу шил трубочкадан чюш агар коолго божодоло ондо оны 3 минут кирелю тудуп дьат. Эмнин арткавын ол шил трубочкадан алаканга урала дьууктажар тушта табылган сакпунын, сифилистин ле дьымжак шанкырдын микробторын ёлтюрерге, тын этти сюркюштеп дьат. Коолго эмди божоткон сонында 3 частын туркунына чюштебес керек. Кижиге дьууктаганынын кийнинде коолго эмди божодуп турар керек. Бу эмдер садуда дьок

болзо, мунан ас эмес ижемчилю, профилактика-нын ёскё дё эбине барар керек. Городтордо про-филактический пункттар бар, ого барар керек, ондо дьугушталганын ажындыра билдирерге бастыра керектү немелерди эдип турган эмчи-нен ле орто метперсоналдардан сутказына юзюк дьок дежурствозы бар. Кайда, мундый профи-лактический пункттар дьок болзо, ол тушта учураганла диспансерге эмезе амбулато-рияга барар керек.

Профилактический пункттарда кёп тужунда по-ловой органдарды ла чюш агызар коолды мар-ганцево кислый калийдин тын эмес чейилткениле (1:5000) дьунуп дьадылар.

Профилактический пункттардын ёткюрип тур-ган эп-аргазы дьаныс ол тушта чике болор, качан эр кижиги дьууктаганнын кийнинде 4—6 частан оройтыбай болуш аларга керек болзо. Пунктка бу кёргюзилген ёйдён сондоп келзе, профилактический дьетирип турган эп—аргазы-нын кючи астап дьат.

Дьууктаганнын кийнинде 12 час ёткён сонунда профилактический пунктка келзе, профилакти-ческий эп—арганы эткен де болзо, сакпула оорыйтаны кажы бир учуралдарда кёрюне берер.

Профилактический пунктка, диспансерге бары-гар, эмезе дьууктаганнын кийнинде кыска ёй-дин туркунына профилактический эп тузала-ныгар, профилактиканын дьен юзинин залогы ондо.

Айдарда сакпу кажы-бирде сюрекей тын-оорып турарына апарып турар оору болот. Сакпу-

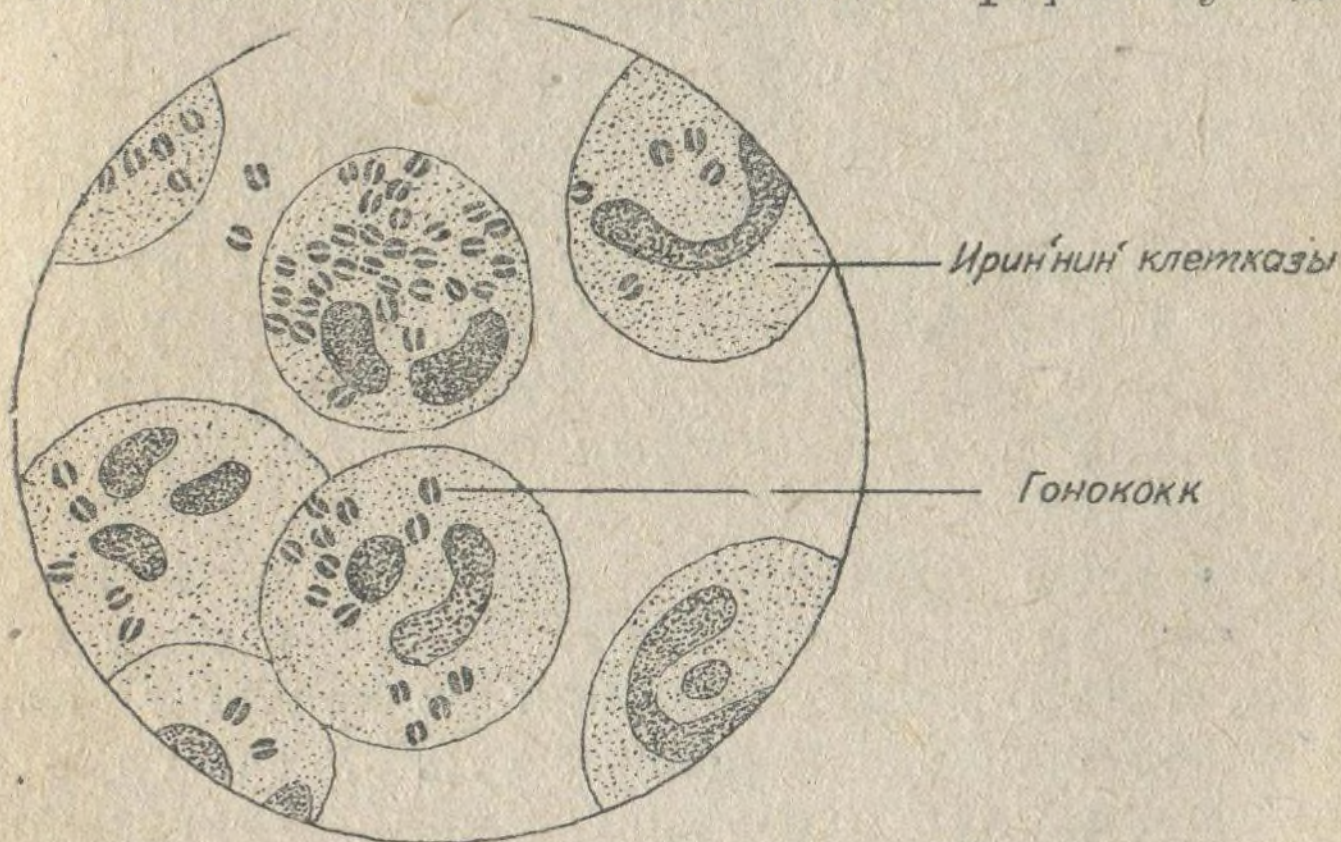
ны эмдеерине оору кижинин ёрёги айдылган
эжилерди чек бюдюрери керектү болот, эмчи
дезе оору кижиге кичемелдү болоры керексилет.
Муны ончозын бюдюрзе, сакпуны качанда болзо
эмдеп салары дьарт.

СССР-де дьурт албаты су-кадык дьюрерине
кичееген законодательство бар, ол венерический
ооруны ёскё кижиге дьугуштаткан улус, уголов-
ный дьанынан карууна турарын некеп дьат.

Уголовный кодекстин 150-чи статьясында ай-
дылып дьат: „Бойында бу оору барын билип ту-
ра, ёскё кижини ол венерический ооруларла дьу-
гушталтса ол кижини 3 дьылга дьетире дьайы-
мынан айрырыла каруузына тургузып дьат. Бой-
ынын ооружына биле тура, ёскё кижини дьуук-
таары ажыра эмезе ёскёдё аргала венерический
оорула дьугуштала дьеткерге апарза, 6 айга
дьетире дьайымынан айрыларыла эмезе. принуди-
тельный ишле каруузына тургузылар“.

КИРЕ СЁС

Сакпу (триппер) венерический ооруларга кири-
жип дьат¹⁾, ого онойып ск дьугуш балу ла
дьымжак шанкр кирип дьат. Сакпу — анылу
огош тынду немелер — микробторло чыгарылып
дьат. Олор сюреек кичинек болуп турган учун
олорды дьанысла микроскопто бир-канча дьус
катап дьаанатканнын кийининде кёрөр болуп дьат.

ДЬУРУК 1.

¹⁾ Венерический деп, оору кижилер су-кадык кижиге
дьанысла тын эди ажыра дьугар ооруларды айдар. Олор
бойынын адын „Венера“ деп сестён дьемрендеги Римде
сююринин кудайынан алынган.

Сакпуны чыгарып турган микробтор, дваныс келтегейинен эмел бёкён, сюрекей огош, эжерден дыаткан шариктер ошкош кеберлю. Олордын аттары гонококктор (1 дьур).

Гонококктор ончозынан дьенил чюш-тынэттин органдарынын дьылдыркай катанчызына ла кыймазына база кестин бириктирген катанчызына кирип дыат.

Гонококк анчадала кижинин эди канынын температурасы (37° дьуук) ейинде тушта тюрген ёзюп, кейлёп дыат. Оору кижини калтырады температура 39° дьетире ле онон ёрё кёдюрилип дыат, ол тушта гонококктор дьок болуп ёлбёй, бойынын ёзёрин токтодып дыат.

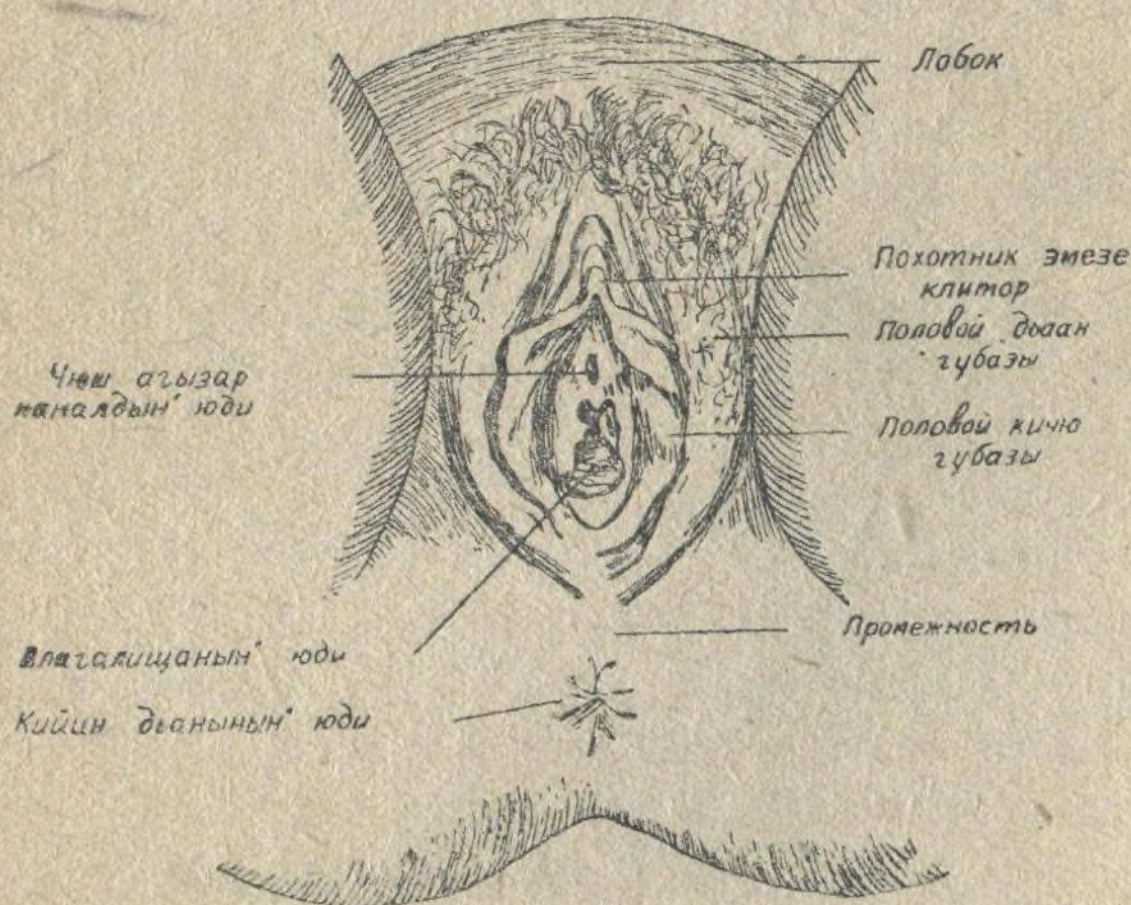
Олор бийик температуранын действиези тушта, кайнадар тушта, утюгла гладить эдер тушта ёлгюлеп дыат, дье дьылу сууда бир канча час-тардын туркунына дыадып дыат. Самынду сууда гонококктор тюрген ёлюп дыат. Тын эттен чыккан ириндю чыкла уймалып киртиген, кийимдерде эмезе тёжёк бёстёрдё гонококктор бойынын дьугуштузын кургаарына дьетире артыргызып дыат. Юй улустын сакпузы — суреен кату оору болуп, бойына оору кижинин ле врачтын сюрекей чебер болорын керексип турар, юй улустын сакпузы эмделер деп тургуза ёйдё тургузылган учун, оору кижии озолодо коркунбай чыдамал болуп, оны эмдеерине ажындыра белетенип алган болор керек.

Юй улустын' сакпузынын' таркаарынын' эптери

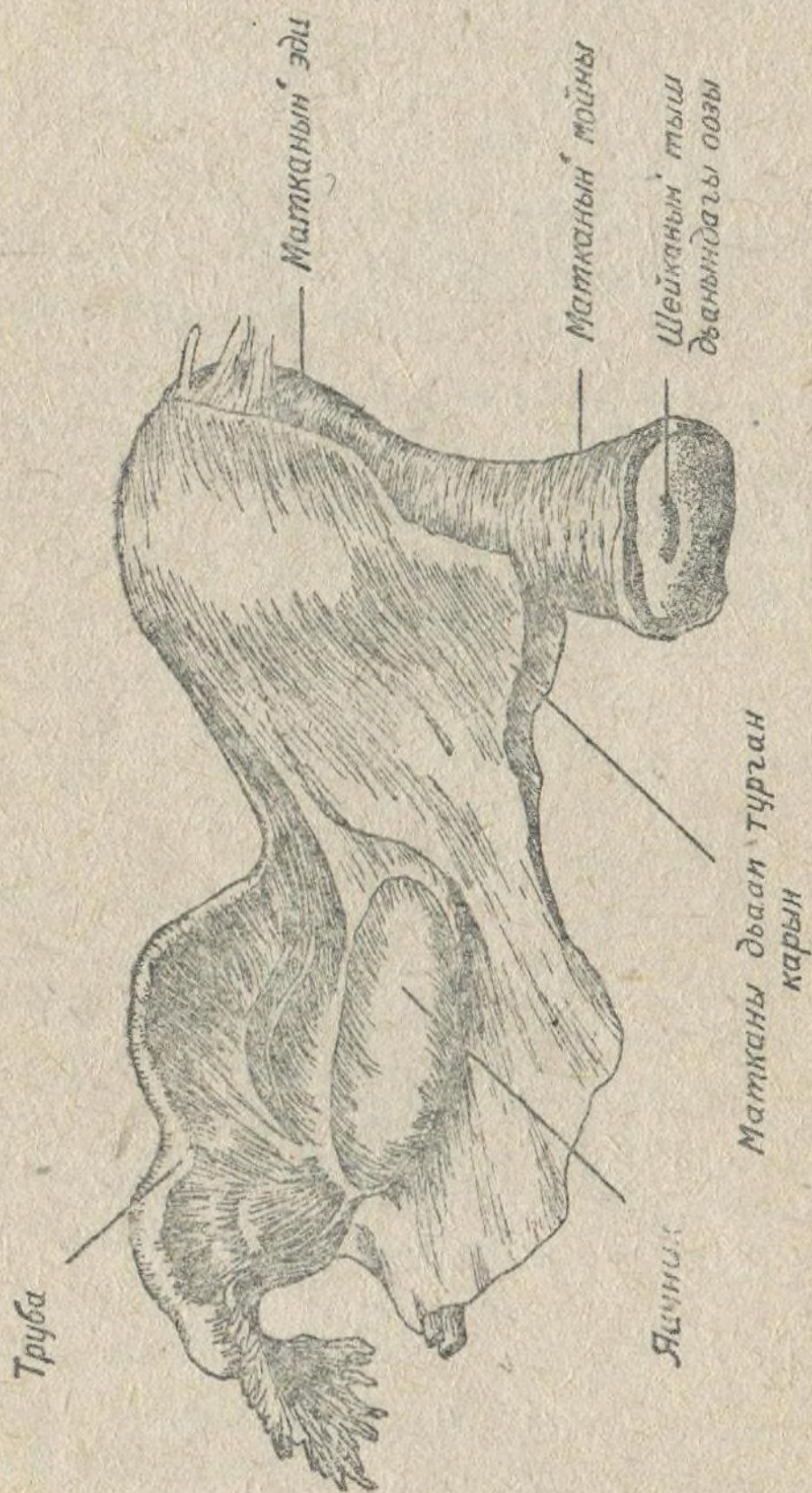
Юй улустын организмында сакпу таркаар дьолдорды билип аларга, онын чюш тын эттеринин' строениезин дьарт билип алар керек (2 дьур).

Тыш дьанынан валик кеберлю тын эттин—эки дьаан эриви кёрюнип дьат. Олор эмеш чыкту эки гребешокту ошкош, сюрекей оорынкай—(тын эдинин кичинек эрди) эмеш чыкту.

Лобкко дьуук, юстюги учында, дьааны мырчак кирези дьаан эмес болчок эттин дьанына, кичинек эриндер биригип дьат: ол—тиличек (клитр).

ДЬУРУК 2.

ДЬУРУК 3.

Тиличектин (клитрдин) алдында, *чюш чыга коолдын' юйди дьадын дьат*. Бу юйттен сан ёрё чюш чыгатын коол барып дьат (3 дьур.)

Чюш чыгар коолдын тыш дьанындагы юйдинин алдынанла влагалищеге баратын ёткюш барып дьат. Баштапкы катап кижиле дьууктажардын алдында тын эди ортозында кыс *чели деп* айдатын кичинек тегерик юйттю немеле туй тартылып калган болор. Кыс челдин ары дьанынан влагалище бапталып дьат. Влагалище чюш чыгар каналла бир де эмеш колбуу дьок. Влагалище дьаар ёткюштин эки дьандарында алдында эки огош тежик кёрюнип турар.

Олордын, дьаан тын эрининин алды дьаар, кажыла дьанынан, теренгине учы анылу беске — „бартолиновыи бесле“ токтоп турар чичкечек коол барып дьат. Сакпула оорыыр тушта бу бестер дьаантайын оорып турат. Кийин юйт ле влагалищенин ортозында бёлюк терени таны деп айдар.

Влагалище узуну 9—10 сантиметр труба кеберлю болор. Ол дьанысла кичинек кызычактарды, карыган эмегендерди, онойып ок ичинде барлу юй улустарды сакпула тюрген дьугушталтып, ич дьанынан сюрекей дьукачак оорынкай тереле дьабылган.

Влагалищанын бир учы бёклё бёктёлгөн чилеп баланын дьадынынын мойныла бёктёлгөн.

Мойнынын ичиле мойнынын коолы барып дьат. Мойын коолдын влагалищанын ичинен кёрюнип турган юйдин тыш дьанындагы зев деп айдар. Мойын коолго сакпу сюрекей дьугушчаан. Мойын

коолдын бастыра сынында сюрекей кёп, дье те-рен мойын бестин кармандары бар, канайыпта кичееп эмдеп турза, ого гонококктор узагына артып калып турар.

Дьадыннын мойыны, учазында дьаткан дьадын-нын бойына камаазы дьогына барып дьат, мойы-нынын коолы сюрекей оорынкай дьабынчыла дьа-былган, онойып ок гонококко дьугушкыр дьадын-нын ичиле барып дьат.

Учтарында дьаан эмес воронко ошкош эки чич-ке узун труба, дьадыннын юстюги келтегейинен эки дьанынан барып дьат: бу дьадын труба, башкартып айтса фаллопиевый труба деп айдар. Трубалар сюрекей чичкечек коолду, ол ажыра бюршной полость дьадынла биригип дьат.

Трубалардын ла тын эттин кажыла дьанын-да бирден дьааныла, кююленин дьымыртказы ошкош эки дьымыртка дьадып дьат... Олордо дьетире ёспегён кёп мун зародышевый (дьы-мырткалар) бар. Бу дьымырткалардын кажы бирюзи ай болгон бажында бойынын ордына дьа-ан эмес тюрген дьазылып калар балучак арты-рып, яичниктен чыгып дьат. Мундый балучактар-га гонококктор кирзе, яичникте сюрекей уур ба-за эмдеп аларга кюч болуп турар иринтип ооры-ры башталар.

Качан дьымырткада яичка быжып турар тушта, дьадыннын кан дьюрер тамырлары канла сюре-кей толтырылып турар. Бышкан яичник дьымыр-тказын таштап ийеле, база бир канча кюнге дью-рюмдю болуп артып дьат. Бу тушта юрендеери болбогон болзо, дьымыртка ёлюп дьат, канла

толтырылган сосудтар кан агызарын баштап дьат — „эдектин кири“ башталып дьат. Эдектин кири башталарда баланын дьадыны шыркалу неме ош-кош. Кадык юй улустардын дьадынынын дьаан-дары 4—5 кюннин бажында дьаны кадык дьыл-дьыркайла дьабылала, онын кийнинде кан агары-токтоп дьат. Юй кижии сакпу оорулу болзо, дьа-дынынын мойынында кажы бир дьерде дьаткан гонококктор дьадыннын ичине дьенил кирип, ан-да тюрген кейлөп ёзёрин баштайла, дьадында оорырын чыгарып дьат. Мындый учуралдарда кан агары тынып турар, 4 — 5 кюннин орды-на эки неделеге дьедип, ошондо ажып турар. Го-нококкту канла ирин дьадыннын ичинен труба-га да табарар, ол ажыра сюрекей тын оору—брюшинанын оорырыя чыгарып, брюшной по-лостько барып дьат.

Оорыры канайда ёдюп дьат.

Дьаан юй улустар, кижиге дьууктаар тушта дьугушталар. Оору эр кижинин тын эдинен ирини-ле кожо гонококк юй кижинин тын эдине кирип дьат. Кижиге дьуукташпай дьугушталары бир кан-ча ас болуп дьат. (Темдектезе, сакпу оорулу кижии-нин влагалищанын наконецнигиле эмезе коларт-кыжыла, губказыла, мочалказыла тузаланга-нынан).

Кичинек кыс балдар сакпула анчадала кижиге дьууктабай дьугушталарыла дьугушталып дьат. Качан сакпу оорулу дьаан улусла дьаныс тёмжём-кё кожо уюктаарда эмезе тюнде дьаныс горшок-ко чыгарда, дьунунарда дьаныс тасла тузаланар-

да, текши мочалка ажыра текши уборныйда
иринле уймалган тактага отуларда.

Кижиле дьууктажар тушта озо баштап дьа-
дыннын мойныны ла чюш агар коол сакпула дьу-
гушталып дьат. Юй улустардын влагалишези
гонококкторго ас дьуккур учун калык артып
дьат. Бартолиновый бес дьанынын мойнына ла чюш
агар коол дьугушталганнын кийининде, эки—юч
неделе ёткён сонында ооруп дьат. Качан дьадын
мойыннын оорыры тыныза, дьартагажын эки не-
деледен эрте эмес, юй улустын кийин юйдиле
кыймазы сакпула онойып ок дьугушталар. Бу
ёйгё дьетире дьадыннын мойнынан быдыр ага-
ры сюреек кёп болуп, оло влагалищада темён
куянынын таң терези ле агып кийин юйтке дье-
деле оны гонококкту иринле уймап турар.

Кыйманын дьугушталарын (проктиг) деп ай-
дар, сакпу оорыган юй улустардын ючюнчи юлю-
зинде учурап дьат. Качан оорыры дьадыннын
телозына ла оной трубага база яичниктерге ба-
рарда, сакпула оорыры анчадала уур ёдюп
дьат. Оорырынын мундый кеберин „восходящий
— сакпу“ деп айдар: ол сакпула оорыган кажыла
тёртинчи юй кижиде учурап дьат.

Оору эр кижиле дьууктанканнын кийинде
баштапкы юч беш кюн бирде оорырынын шыл-
тагы билдирбей ёдюп дьат. Бу ёйдин туркуны-
на гонококктор дьеткилинче кёйлёп ёзюп калар.
Чюш агар коолды бюркеп турган дьылдыркай
оорырын баштаар, коолдон озо баштап дьылдыр-
кай, онын кийинде ирин чыгар. Чюштеер туш-
та оору кижиде сайылып, ёртёп турганын билинип

турар: кажы бирде чюштеерге ыламдалып турганы да темдектелип дьат.

Дьадыннын мойны кызара берер. Онын зевинин оозынан озо баштап иринин приместериле чейдемделген кёп дьылдыркай агып дьат: онын кийинде чыккан дьилдыркейдин юстинде ирин эркиндеп дьат. Чыгып турган быдбар влагалищадан чыгара агала, тын эттин эриндерин уймап, оморды дьип, тыш дьанында тын эдинде анчадала чюштеер тужунда тынып турар кычырын баштадып турар. Сыранай ла дьадыннын мойнында, зевин айландыра кан агып турар кып кызыл кайма (эрозия деп айдатав) бёёлды табылып дьат.

Юй улуста сакпу дьаантайыла мунайып курч ёдёр эмес. Кажы бирде оорыры сюрекей арай табылып, быдбарланары билдирбес кирелю ас чыгып дьат, юй улустар бойынын оорып турганын билбей кижиле дьюрюп, врачка барбай да турар. Бу мундый оорыры сыранай билдирбес ёйдё, дьууктажып дьугуштаарыла—эмезе дьуукташпай дьугуштаарыла, темдектезе, бойынын ириндю быдбарыла уборныйын отургыжын быдбартыдып ёскё улустарды сюрекей дьенил дьугушталтар.

Бартолиниевый бес 2—3-чи недеде, кажы бирде сндон то оорыыр. Бесте иринтири башталбас болзо, бу оору юй улустарды тын оорытпас. Дье иринтир тушта сюрекей оорыры оору кижини тёжёккё дё дьадарына тартып дьат. Иринтигенин бойы эмезе врачтын болужыла дьарып ийерде,—оорыры тюрген ёдё берип дьат.

Бартолиневый бестин мунайып иринтип оорыры, база катап болуп турар.

Сакпу асла учуралдарда бойы дьазылып дьат. Врачка кёргюспезе дьакшы эмдеерин ёткюрбезе, сакпу узагына барар болуп артар, эмезе хронический деп айдатанына дьедер. Хронический оору юй кижидьугушту бойынча артып дьат, ол дьууктажар тужунда ар кижини дьенил дьугушталтар. Бу дьеткер анчадала качан гонококктордын кёйлёп ёзёри тынып турар тужунда эдектин кири болор алдында ла качан чюш тын этке кан тын келип турар тужунда дьаан болор.

Сакпу чюш агар коолдо, дьадыннын мойынында ла бартолиневый бесте тужунда, юй кижиишке кючтю артып дьат. Кёп дьанында гонококктор дьадыннын ичине ле кажы бирде трубаларына база яичниктерине кирип туратан болгодый „восходящий сакпу“ деп айдатаны ёзюп дьат.

Эдек кири кан сюрекей кёп база узак боло берип дьат: кажы бирде кан тестелип келип дьат. Ичинин алтыгы дьарымныда кенетийин оорырытабылып дьат: эдинин изюзи 38—39° дьедип дьат.

Оорыганынан улам дьадынды, трубаларды ла дьымырткаларды айландыра умазы дьок кёп, чичке, бек челдер бюдюп, олар араайынан бек ныкта боло берип дьат. Бу челдер дьадынды тескери сыранагы дьаар тартарын баштаар, эмезе он дьаны дьаар эмезе оны сол дьаны дьаар булгап салар. Челдер трубаларды ла дьымырткаларды кыймыктанбас эдип салып дьат. Тын эттин чичке эмес дьатканынан улам каннын эбирери уурлап, бу областьта кан тюжюп курлаазы

ооруп, тын эдинен тудушла быдыр чыгары башталып дьат. Эдек кири кан узак, кептөн келер боло берип дьат. Корболордын облазында оорыры кюнүн кюнге тынып турар. Эдинин изюзи бийиктеп, дьууктажарда оорулу боло берип дьат. Восходящий сакпу дьаантайын мундый уур кеберлю ёдюп турар эмес. Кажы бирде чй улус бойынын иштеп турган ижин токтотпой оны бут бажына да ёткюргилеп дьат. Ого юзери чел (спайка) табылып дьенил де кеберле оорыганда юй улусты юрен дьок эдип салар, эмезе бала дьадынын (матканын) тыштында ёзёрине апарар.

Оору кижинин канына говококк кирзе, ол кан дьюрер сосуд ажыра кандый бир юйеге де апарып салган болор, кеп дьанында карынын латизенин, ас дьанында огош юйелерге, темдектезе, сабарлардын юйелеринде болор. Оорыры сюрекей тюрген бир канча юйелерди алып дьат. Юйе тиже берер; кыймыктанарда оорулу боло берер; юйенин юстиндеги терелер кызарып, оны сыймаза изю боло берип дьат. Оору кижинин эди канынын изюзи бир канчага кёдюрилип дьат.

Мундый оору узагына барып, юйенин кыймыктангырын токтодып та салар. Юйелердин сакпуурып оорыры кажы бирде дьюректин клапандары сакпуурып оорырыла тынып, онойып ок ёскё уур оорулу болорына апарып дьат.

Сакпурыр тушта оору кижинин текши бойынын кадык амыры дьоголып турганы ас эмес. Кижинин тканьдарына кирип алган гоннококк дьанысла кёйлёп ёзюп турган эмес, оныла кижинин эди—каны тартыжып турган учун, олор

кёп дьанында ёлгилеп дьат; ёлгён гонококктордон кажы бирде организмнан ирин быдьярла кожо чыга берер, кажы бирде оору кижинин канына кирип, араайынан организмди корондоп турар, корончыгып дьат: оору кижинин бажы оорыыры, тырыктаары, текши чинеези чыгары башталар.

Ичинде балалу болоры ла сакпу

Юй кижиде восходящий сакпу болзо, юй кижибала таппас та болуп калар, ненин учун дезе, юй кижинин дьамыртказын юрендеп турган сперматозойдылар (эр улустын юрени) трубанын коолыла челдерден улам ёдюп болбос болуп дьат. Сакпу оорулу юй кижиде кажы бир учуралдарда дьадында эмес бала бюдери деп айдатаны табылып дьат: яйцо трубага сперматозойдала биригип юренделген бойынча ойто трубала дьадыннын ичине барып болбой дьат, ненин учун дезе, трубанын коолы челдерен улам сюрекей тарыгып дьат, эмеёе ёдюп болбос болуп дьат. Онын учун юрен бойыннын дьеринде—дьадында эмес, трубада ёзюп дьат. Учы учында мундый труба дьарылар, ол тушта кенетийин сюрекей кан агар, ол юй кижиге тургузала операция этпезе, ол ёлёрдён дёмаат дьок. Юй кижинин сакпула дьугушталары бала таап турары тушта болгон болзо, гонококк баштапкы дьапшынган дьадыннын мойнынан дьадыннын ичине табынча киреле, ондо иринтип оорыырын баштап дьат. Мунайып ооруп турган дьадында, юрен чике курсактанып болбой ёлюп дьат, дьарттагажын юй кижиде бала дьётпес

чыгары бойыла боло берип дьат. Мунайып баланы дьетлес чыгарары барлу дьюреривин тёртинчи айына дьетпей болуп дьат, ненин учун дезе удаган кийинде дьадыннын ичи дьаар баратан юйт юренин дьабынчы чёбиле бёктелип, гонококк ооор кирип болбой дьат.

Бала табары сыранай кем дьок ёдюп турган болзо, гонококк болорынан башка бир де неме этпей, дьенилип дьакшы болорына дьетице дьадыннын (шейказында) артардан маат дьок. Дьенилгенин кийинде ол дьадыннын кан агатан когызына киреле ондо иринтип оорырын баштап дьат.

Мундый болоры, дьенилген кийинде дьети кюннен эрте эмес болуп дьат. Мунайып оорыырда эдинин изюзи бийиктеп, дьадын чык чыгары тыгып. ичинин алдында оорыыры башталып дьат. Мунайып оорыыры юй улустарга кёп дьанында билдирбезинен ёдюп дьат, ненин учун дезе, дьенилген кийинде дьадыннын зевинин ачыгы дьаан, ирин онон влагалищаны тёмён сюрекей дьенил агып, трубага ла карынга тийбей дьат.

Бойында барлу юй улустардын сакпузынын бастыра учуралдарынын талортозы кирезинде дьакшы болгоннын кийинде гонококк дьадыннын телазына кирип дьат деп кандыйда болзо билип аларга керек. Онын учун сакпула оорыган бойында барлу юй кижиге, бала табар ёйине дьетице кадык болуп аларына сюрекей кичеенип эмденер керек.

Юй кижинин дьадыннын мойнында гонококк бар болзо, искусственный аборттын кийинде,

дъадыннын мунайып оорыры болуп дъат: бастыра онын темдектериле—кан агарыла, оорырыла, бел агарыла (температуразы кёджюрилериле восходящий) сакпу ёзюп дъат.

Дъенилгеннин эмезе аборттын кийнинде, дъадыннын сакпурып оорыры ёспей, дъанысла баштапкы айлыктын кийнинде, эмезе качан дъакшы болгоннын согында бир канча айлар ёткённин кийнинде, дъаныдан айлык табылганнын согында ёзюп дъат. Бу учуралдарда гонококк дъалынга кйрип турган каннын камаазыла, кёйлёп ёзёрин тыныда баштап, каннын тамчызыла трубага барып, ондо оорударын баштап дъат.

Сакпу, уктан укка барбас, дъе бала чыгар тушта, дъаны чыккан баланын кёзине гонококктор киргенинен улам оныла дъугушталар. Мындый учуралдар гонококктор кёсти принтидип, уур оорыдып, кезикте кёс дъоголып сокорырына да дъетирип турар.

Гонококкту ириндю быдъар, энезинин тын эдинен дъаны чыккан кыс бала чыгып турарда онойып ок тын эдине киреле сакпуурыдарынан магат дъок.

Эмлиги ёйдё балдардын кёзин сакпуурып оорырынан корыырга дъаны чыккан балдардын бастыразына—чыккан ла тарый кёзине бир канча тамчы ляпистин чейдемин эмезе 10 проц. протоголдын чейдемин божодып дъат.

Сакпуны эмдеери

Сакпуны эмдеерин дъанысла врач ёткюрер. Юй улуотын сакпузын эмдеерге эр улустыйынан бир

канча кирези уур болуп дьат, ненин учун дезе, онын, чюш тын эдинин башка-башка бёлюктери гонококкло дьугушталып дьат. Эдектин кири кажыла катап бир кезек ейгё оору кижинин чинезин коомойтыдып гонококктын кейлөп ёзёрине болужып дьат.

Юй улустар бойынын оорыганын дьугушталганынан ала 10—12 кюннен эрте эмес, тын эдинен чыгып турган ума дьок быдбар оны сюрекей энчиктирбей тура бергенинен ары билинип дьат.

Онын учун эмдеери сондоп башталып 3—4 айга дьетире узаныгып дьат.

Чюш тын этте врачтын дьедер бастыра участкаларды, ондо дьуулган ириндю быдбардан арчырыла эмдеери башталып дьат. Оны эдерге дьюзюн-дьююр чейдемдерле чюш агар коолдыла влагалищаны дьунуп дьат. Дьанысла онын кийнинде анчадала гонококкло тартыжарга эрчимдю, кёп дьанында мёнюн тудуп турар, эмнин чейдемин оноор кийдирип дьат. Кыймазынан гонококктор табылып турган болзо, мундый ок чейдемди оноор божодор. Эмденетен бир кезек сюрекей дьенил эпти, оору кижинин бойына айылына эмденерине берип дьат, темдектезе, спринцовать эдери эмезе ваночкага отураары. Спринцовать эткеннин кийнинде, тюрген кайылып, дьадыннын мойынынан чыгып турган гонококкторды ёлтюрип турар дьюзюн-дьююр эм шариктерди ол бойынын влагалищазына салып алар. Оору кижиге, учында, кийин юйдине дьюзюн-дьююр эм чей-

демдер эмезе дьюзюн-дьюр эм веществолу „све-
чицерди“ кийдирерин берерге кем дьок.

Дье оору юй кижиге сакпула ооруган чюш агар
коолун, дьадыннын мойунун ла бартолиниевый
безин тыныда эмдеерге кыялтазы дьогынан врач-
ка барар керек.

„Дьер бойында“ эмдееринен башка, эмдеерин
ич дьанына тузаланар аргала ёлтюрп салган
гонококктор ошкош гонококковой вакцинды тере-
зинин алдына чачылтар „текши“ эмдеери бар
болуп дьат.

Эмдиги ёйдё сакпу оорулу кижини эмдеерине,
ич дьанынан кюннде бир канча катап тузала-
нып турар анылу порошокло—стрептоцидла эмде-
ерин элбеле тузаланарын баштап дьат. Мунайып
эмдеерине дьанысла врач дьёп берер, ненин
учун десе, стрептоцидка бастыра организмдер
чыдапай дьат.

Оору юй кижиге ооруганынын баштапкы неделези-
вин туркунына врачка кюнун сайын барып ту-
рар учурлу, онын кийнинде оорыры эмеш кире-
ленгенинин кийнинде бир кюннин бажында, эки
кюннин бажында келерине ого дьёл берилип дьат.

Эмдеерин оору кижиге дьанысла врачтын дьёби-
ле токтолор. Кёп нургунында качан ооружунын
темдектери дьылдыркай челинин кызарары, ир-
индю быдьярланары ла быдьярында гонококктор
дьок болуп барганнын кийнинде божоп дьат.
Эмдеери божогоннын да кийнинде оору кижиге
врачтын шин жююлинде артып дьат, айлыктын
кийнинде кёргюзерге ле шин жиле терге айда
бир катап врачка келип турар. Гонококктор дьо-

голгон деп билерге, оору кижичюштин' коолына
ла дьадыннын' мойнына кандый бир атыйландыр-
гадый эм божодор, темдектезе, ляс. Тын эттен'
чыгып турган быдбарды тудуш юч кюннин' тур-
кунына шин'деп турар, мунайып шин'деери юч
айдан' ас эмес ёдёр. Бу ёйдин' туркунына оору
кижиден' гонококк табылбаза, эмдеерин токто-
дорго дьёп берер.

Эмдеерин кичееп ёйинде дьюрюп турза, сак-
пу—качан да болзо эмделер оору деп, оору ки-
жи сагышка алынып алар керек.

Оорыырынан' ажындыра канайда чеберленер

Сакпу оорулу эр кижиле дьууктажар тушта,
юй кижини дьугушталарынан' кыялта дьок ко-
рулаарын ажындыра билдирер (профилактический)
мералар бу ёйгё дьетире дьок.

Сыран'айла болушту неме эр улустын' туза-
ланатан резинадан' эткен ксручыл (презерватив-
кондом) деп бодогылап дьат. Презерватив ол ки-
жиле дьууктажар тушта эр кижинин' тын эдин
ёктёп турар баштык олкош неме, айдарда ол
бойында гонококктор тудуп турган быдбарды юй
кижинин' кадык тын эдине кирерине дьай бербей
дьат. Дье бу неме качан дьууктажып турар-
да кондом дьыртылып юрелбей артып калза дьа-
н'ысла ол тушта ижемчилю. Дьюзюн-дьююр ёскё
эптер (дьюзюн-дьююр сюркюштер, спринцовать,
эдери) дьаантайын ла дьакшы этпей дьат, ненин'
учун дезе, юй кижинин' тын эдинде гонококк.
арткадый кёп кыптар бар, бойын озолодо корула-

нар бир кезек мералар эдер керек. Дьууктажар-
дан' озо влагалищеге киретен юйtti ле чюш
агар коолды тыш дьанындагы юйдин юй киж
сулемовый вазелинле сюркюштеп те алар, вла-
галищеге дезе 20 проц. протарголдын' чейдемин
шин'дирип салган ватный тампон эмезе шарик
сугуп алар керек. Дьууктажып алганнын' кий-
ининде тыш дьанында тын эдин самындап, кы-
ялтазы дьоктон' изю суула тургузала дьунала.
тампонды чыгарала, чюштеп алала, марганцово
ачу калиянын' чейдемиле проспирцоваться эди-
нерге керек.

Бастыра бу ажындыра коруланар мероприятия
сакпула оорырына удур туружатан бойынын'
профилактиказын тургузып дьат.

Сакпуны дьок эдерге, сакпуны дьугушталтыр-
ган эр кижиле дьюрюп те турган болзо, дьюр-
бей токтоп то калган болзо, камаазы дьогынан',
бойыла кожо эмдендирерин оорыган юй киж
унду-
бас керек. Ол эр кижиде оорунын' темдеги (тем-
дектезе, быдьяртыры да, оорунын' ёскё дё тем-
дектери дьок то болзо, вендиспансерге ле врач-
ка кёргюзерге келер учурлу.

Сакпудан ооруп дьазылган юй киж
торт дьа-
зылганнын' кийинде кижиге барары ла дьуукта-
жарыа врачтын дьёбиле баштаар. Юй киж
бой-
ынын' баратан эрине, алдында оорыган ооружы ке-
регинде ажындыра айдар керек. Бистин Уголов-
ный кодекс аайынча ёскё кижини венери-
ческий оорула дьугушталтканы учун кату кару-
зына тургузарын билип аларга керек.

Сакпу алдындагы бодогоны аайынча „бор бет-ко оору“ эмес: кажы бирде сыранайла ёзюп турган дьажында су кадыгына дьаманын дьетирип, дьазылбас та болуп артып дьат. Бу общественный дьаан шок, оныла тартыжарына медицинский мероприятияларла тюней дьаан учурлу социальный мероприятиялар бар.

Юй улустагы сакпуула бирде немеден камаа-зы дьок тартыжу бисте венерологический диспансерияда ёдюп дьат. Диспансер, дьугуштын дьугушталган дьерин таап, торт дьок эдип эмдеерине элбек болужын дьетирип, оору кижини айландыра чундаган дьугуштардан бойын тудунып коруланарына юредип дьат. Диспансер ажыра билезинин бастыра члендерин кёрёри ёдюп, база дьугуштын таркаарына болушкадый условияларды дьартап, оору кижилерди эмдеерине дьер чыгарып дьат. Диспансер, кажыла оору кижинин ёйинде дьюрюп, кичееп эмденип турганын сюрекей адыктап, кёрюп дьат. Вендиспансерлер ол ок ёйдё лекциялар, беседалар, выставкалар ла ошон до башказы ажыра городто ло деревнеде албатынын ортозына санитарно-просветительный элбек ижин ёткюрип дьат.

Сакпуны эмдеер тушта бюдюрер ээжилер

Оору кижя эмденип турар тушта ого врачтын айткан бастыра кёргюзюлерин кичеенип бюдюрер учурлу. Бу ээжилерди чике бюдюрери оору организмге, ого кирген гонококкторло тартыжарына эмделерин дьылгырладарына, дьаанаарынан корулаарына ла оору юй кижини айландыра дьат-

кан улусты сакпуга дьугуштагарын ажындыра билдирерине болужып дьат.

Оору кижиги мундый ээжилерди бюдюрер учурлу:

1. Эмдеерин дьугушталганын билип ле алган тарый баштаар, врачтан дьёби дьок юзюктелтпей ёйинде эмдеп турар. Бойын, дьакшы, су-кадык биллип турганы, эмдеерин токтодорын темдектебей дьат, ненин учун десе, су-кадык болгонын дьанысла врач тургузар. Аай баш дьок эмдеери, оору кижиги узагына дьугушту болорына апарып, сакпу хронический болуп барарына кёчүп дьат.

2. Ооруны эмдеп турар тужунда дьууктажарын торт токтоуп салар учурлу.

3. Тын этке кан тыныскыткадый эмезе олоорды тын кыймыктаткадый немелерден кыялтазы дьок качар керек. Узак базарын, секирерин, уур неме кёдюрерин ле оон до башказын токтодор учурлу. Физкультурала заниматься элерин оорунун тын сайылгагы токтогоннын кийинде, кыялтазы дьоктон, эмдеп турган врачтын дьёбиле ёткюрер. Восходящий сакпунун ёзүп турганынан кыарга, анчадала электин кири тужунда амыр болорын кыялта дьок бюдюрип турарга керек.

4. Карын ла ичегенин чике иштеп турганын кёрюп турар керек, ненин учун десе, тын этте каннын чике айланыжары оон камаанду болуп дьат.

5. Спирт аракыны ичери эрмеги дьоктон токтодылып дьат, ненин учун десе, олоор чюш дьолды раздражать эдип, база оору кижинин нервный системазына дьаманын дьетирип дьат.

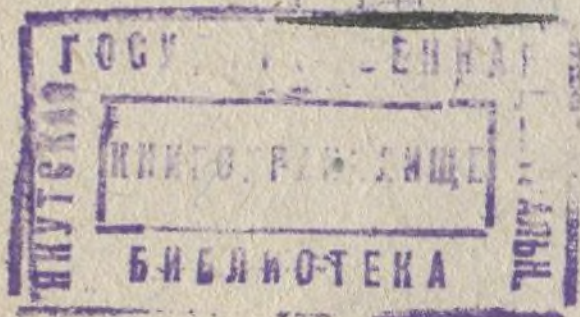
6. Курсакка дьюзюн-дьююр пряностор (горчи-
цаны, хренди, мырчты ла уксусты онондо баш-
казын) кожорын кенейте астадар керек.

7. Кюнинде бир канча катап тын эттин тыш
дьанын самындап дьувуп турарга керек.

8. Тын этти тутканнын сонында кёскё гонокок-
ктор кийдирбеске колды самындап щеткала
дьакшы дьунар керек. Кёстин сакпузы кёс дьок
болорыла божоор деп, ундыбаска керек.

9. Бойында барлу сакпу оорулу юй киж
больницада дьенилер учурлу. Бойынын сакпула
оорыганы керегинде врачка эмезе акушеркага
ажындыра кыялтазы дьоктон айдып салар керек.
Бу, бала табатан кижини ле дьаны чыккан бала-
ны чике кичеерине керектү.

10. Оору юй киж текши дьюрер уборныйда,
мылчада ла онондо башка текши тузаланар дьер-
лерде, стульдарда, мылчанын скамейказында
бойынын быдбары артпазын деп кичеенип турар-
га керек. Ол бойынын анылу мочалказыла, ко-
ларткыжыла, тазыла тузаланар учурлу. Кемле
де болзо дьаныс тёжёккё уюктаарга дьарабас.
Спринцовать эдерине ле клизм эдерине, онын
бойында, тузаланарга ёскё кижиге бербес анылу
наконечник болор учурлу.

Бажалыктар

	Стр.
Кире сёс	3
Сакпула канайып дьугушталып дьат	4
Эр кижинин' тын эттеринин' бюткен бюдюлери	4
Оорунын' ёдюми	9
Сакпу тужунда там оорууры	11
Дьеезелеген сакпу	15
Оорулу кижн бойын канайта кичееп турарынын' ээжизи	17
Сакпунын' профилактиказы (коруланары)	19

Кире сёс	23
Юй улустын' сакпузынын' таркаарынын' эптери	25
Оорыыры канайда ёдюп дьат	29
Ичинде балалу болоры ла сакпу	34
Сакпуны эмдеери	36
Оорыырынан' ажындыра канайда чеберленер	39
Сакпуны эмдеер тушта бюдюрер ээжилер	41

Т. К. Бардин көчүрсөн.

Ответ. редакторы перевода
М. Техтиеков, А. Шабураков

Технич. редактор *А. Хахолин*

Корректор *А. Борбуев.*

Поступило в набор 17/VIII-1940 г. Подписано в печать 23/XII-1940
Формат бумаги $60 \times 92\frac{1}{32}$. Объем $1\frac{1}{2}$ п. л., (тип. зн. в 1 п. л. 43000)
Уполномочен. Обллит № АН-292. Тираж 1500 экз. Заказ № 1065.

г. Ойрот-Тура, тип. из-ва «Кызыл Ойрот», Ойротская, 68.

Баазы 40 акча
Цена коп.

2386-

А. И. Дмитриев, М. Елистратова

ГОНОРРЕЯ МУЖЧИНЫ

И ЖЕНЩИНЫ

ойротский. яз.

На алтайском языке